VOX PATRUM 21 (2001) t. 40-41

Teodot z Ancyry

HOMILIA WYGŁOSZONA NA SOBORZE EFESKIM (431)

zachowana w języku etiopskim

(*Theodoti Ancyrani homilia in ecclesia S. Joannis Ephesi habita: aetiopice, CPG 6132*)

WSTĘP

Teodot był biskupem Ancyry[1] w Galacji (Ankara, dzisiejsza stolica Turcji). Nie znamy daty jego urodzin ani śmierci, ani nawet roku jego konsekracji. Był najpierw przyjacielem Nestoriusza, później jednak stał się jego zdecydowanym przeciwnikiem na Soborze Efeskim w 431 roku[2]. W aktach tego soboru znajdują się trzy jego homilie, co świadczy o uznaniu, jakim cieszył się już u współczesnych. Należał do delegacji, którą zwolennicy soborowej ortodoksji wysłali do cesarza Teodozjusza II, aby poinformować go o poczynaniach Jana z Antiochii i zwołanym przez niego nielegalnym zgromadzeniu[3]. Teodot znalazł się wśród potępionych przez ten nielegalny sobór[4], a potem jeszcze przez synod Antiocheńczyków w Tarsie w roku 432. Śmierć Teodota musiała nastąpić po 438 roku, z którego pochodzi adresowany do niego list Cyryla, a przed rokiem 446, skoro jego następca, Euzebiusz, został konsekrowany przez patriarchę[5] Konstantynopola Proklusa, zasiadającego na tej stolicy biskupiej w latach 434-446[6], tym bardziej, że w pismach Teodota nie znajdujemy odniesień do dyskusji związanej z Soborem Chalcedońskim (451). Decydująca rola Cyryla Aleksandryjskiego w kontrowersji nestoriańskiej sprawiła, że postaci innych oponentów potępionego patriarchy poszły w zapomnienie. Bezsprzecznie stało się tak

[1] Por. L. Abramowski, LThK X^2 51; G. Bardy, DThC XV 328-330; A. de Nicola, *Teodoto di Ancira*, DPAC II 3399-3400; G. Lo Castro, *Teodoto di Ancira, Omelie cristologiche e mariane*, Roma 1992, 5-36 (Introduzione).

[2] Por. Mansi IV 1181b, ACO I 1, 2, 38.

[3] Por. Mansi IV 1457-1464.

[4] Por. *Synodicum* 38, PG 84, 640n.

[5] Używam w odniesieniu do Konstantynopola określenia patriarchat, choć musimy pamiętać, że do Soboru Chalcedońskiego (kan. 28, Mansi VII 370) ściśle rzecz biorąc zwierzchnictwo eklezjalne Nowego Rzymu miało tylko charakter honorowy.

[6] Por. Mansi VII 452b. Na temat Proklusa zob. A. Solignac, DSp XII 2374-2381; M. Simonetti, DPAC II 2910-2911; mój wstęp do przekładu 22. Homilii Proklusa *De circumcisione Domini*, WST 14 (2001) 75-78.

również z wybitnym biskupem Ancyry Teodotem. Dopiero synod obrazoburczy w Hieria, nieopodal Chalcedonu, w roku 753 cytuje domniemany tekst Teodota przeciwko świętym obrazom. Jednak na drugim soborze w Nicei (787), gdzie obdarzono go zaszczytnym tytułem „współtowarzysza walki" (συναγωνιστς) świętego Cyryla, wykazano, że cytat ten nie pochodzi z żadnego z dzieł biskupa Ancyry, które przy tej okazji zostały wymienione[7]. Jeszcze w XII wieku niejaki Teofanes Ceramus wykorzystał tekst szóstej homilii Teodota we wstępie do jednej ze swoich mów[8].

Z literackiej i homiletycznej twórczości Teodota z Ancyry pozostały następujące pisma[9]: traktat w trzech księgach *Adversus Nestorium*[10], którego grecki tekst zaginął, a zachował się jedynie niekompletny (brak całej księgi I i części księgi II) przekład syryjski Dotychczas nie dokonano jego wydania krytycznego[11]. Zachowało się natomiast *Expositio symboli Nicaeni*[12], pismo skierowane przeciwko nestorianom, w którym biskup Ancyry wykazuje, że istnieje tylko jeden Syn Boży mający dwie natury. W tym samym piśmie[13] Teodot wspomina inne swoje dzieło, mianowicie trzy księgi *O Duchu Świętym*, o którym jednak nic nie wiemy. Posiadamy ponadto fragment listu *Ad Vitalem monachum*[14]. Z oratorskiej działalności Teodota do naszych czasów zachowało się sześć albo siedem homilii, a mianowicie: dwie homilie *In die nativitatis Domini*[15], wygłoszone w Ancyrze i czytane podczas Soboru Efeskiego. Także w Efezie wygłoszona została homilia trzecia *Contra Nestorium*[16]. Wszystkie trzy homilie zawarte w aktach soborowych skierowane były przeciwko Nestoriuszowi, który jednak nigdzie nie został wymieniony z imienia. Teodot podnosi w nich między

[7] Diakon Epifaniusz jako autentyczne wymienia następujące pisma Teodota: sześć ksiąg *Przeciwko Nestoriuszowi*; *Wyjaśnienie Symbolu Nicejskiego*; *Homilia o Narodzeniu Pańskim*; *Homilia na święto Objawienia Pańskiego*; *Homilia o Eliaszu i wdowie*; *Homilia o Piotrze i Janie*; *Homilia o niewidomym uzdrowionym przy Bramie Pięknej*; *Homilia o przypowieści o talentach*; *Homilia o dwóch niewidomych*, por. Mansi XIII 309-312.

[8] Por. *Homilia* XXIX, PG 132, 617.

[9] Por. CPG 6124-6141.

[10] CPG 6131.

[11] Por. A. van Roey, *Le florilège nestorien dans le Traité contre Nestorius' de Théodote d'Ancyre*, w: „Studia Patristica" XII (TU 115), Berlin 1975, 155-159; tenże, *Le florilège nestorien de l'Adversus Nestorium de Cyrille d'Alexandrie et du traité contre Nestorius de Théodote d'Ancyre*, TU 125, Berlin 1981, 573-578.

[12] Por. CPG 6124, PG 77,1313-1348.

[13] Por. *Expositio* 24, PG 77, 1348.

[14] Por. CPG 6130, ACO I 4, 212, PG 84, 814, zob. ACO IV 3, 1, 4/5, 2.

[15] Por. *Homilia* 1: CPG 6125, BHG 1901, ACO I 1, 2, 80-90, PG 77, 1349-1369; *Homilia* 2: CPG 6126, BHG 1902, ACO I 1, 2, 73-80, PG 77, 1369-1385; fragm. arabskie i etiopskie: B.M. Weischer, *Qrellos* IV 1: *Homilien und Briefe zum Konzil von Ephesos* (Äetiopistische Forschungen 4), Wiesbaden 1979, 183-191.

[16] Por. CPG 6127, BHG 932p, ACO I 1, 2, 71-73, PG 77, 1385-1389; fragm. wersji arabskiej: B.M. Weischer, dz.cyt., s. 191 i etiopskiej: tamże, s. 42-53. 190.

innymi oskarżenie o popadnięcie w błąd Fotyna. Także przeciwko Nestoriuszowi skierowana została homilia czwarta *In S. Deiparam et in Simeonem*[17], przez sobór Nicejski II (787) nazywana E"j t fîta. Homilię piątą *In Domini nostri Iesu Christi diem natalem*[18], znaną do niedawna jedynie za pośrednictwem przekładu łacińskiego, w tekście oryginalnym opublikował Aubineau[19]. Podobnie homilię szóstą *In S. Deiparam et in nativitatem Domini*[20] opublikował Jugie[21], jednak jej autentyczność budzi wątpliwości. Wątpliwa jest także homilia *In baptisma Domini*[22]. Wreszcie w tłumaczeniu na język etiopski zachowała się *Homilia habita in ecclesia S. Iohannis*[23], wygłoszona podczas soboru w roku 431 w kościele św. Jana Ewangelisty, której przekład obecnie oddajemy do rąk polskiego czytelnika. Jako sporne wymienia się ponadto: fragment wydany przez Diekampa[24], fragment komentarza do Ps 7, 15[25], fragmenty komentarza do Dziejów Apostolskich[26], *Laudatio S. Georgii martyris*[27], zachowane w tłumaczeniu koptyjskim[28] oraz w wersjach arabskiej i etiopskiej[29], *Laudatio Demetrii* – także wątpliwe[30]. Wreszcie wspomnieć należy fragment przypisywanego Teodotowi pisma *Contra imagines*[31]. Istnieje także anonimowe *Martyrium S. Theodoti Ancyrani et virginum vii*[32], będące opisem śmierci Teodota

[17] Por. CPG 6128, BHG 1966, PG 77, 1389-1412.

[18] Por. CPG 6129, BHG 1914b, PG 77, 1411-1418 (tylko wersja łacińska).

[19] Por. M. Aubineau, *Une homélie de Théodote d'Ancyre sur la nativité du Seigneur*, OCP 26 (1960) 221-250.

[20] Por. CPG 6136, PG 77, 1418-1432 (lat.).

[21] Por. M. Jugie, *Homélies mariales byzantines*, PO 19, 289-317 (wstęp), 318-335 (tekst grecki i tłumaczenie łacińskie).

[22] Por. CPG 6135, BHG 1932f; zob. M. Aubineau, w: *Διακονία πίστεως. Mélanges J.A. de Aldama*, Granada 1969, 6-30. Wątpliwości zgłaszał zwłaszcza G. Lo Castro, *Osservazioni su un'omelia greca sul battesimo confrontata con omelie di Teodoto d'Ancira*, „Orpheus" 13 (1992) 295-314.

[23] Por. CPG 6132.

[24] Por. CPG 6138; F. Diekamp, *Doctrina Patrum*, Münster 1907, 126-128; G. Lo Castro, *Citazione di uno Ps.-Teodoto d'Ancira nel florilegio Greco „Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi"*, „Orpheus" 13 (1992) 364-368.

[25] Por. CPG 6139.

[26] Por. CPG 6140, PG 77, 1431n.

[27] Por. CPG 6141, CCop 390, BHO 320.

[28] Por. E.A. Wallis Budge, *The Martyrdom and Miracles of saint George of Cappadocia*, London 1888, 83-331. Zdaniem T. Orlandiego dokument jest nieautentyczny i pochodzi z VII lub VIII wieku.

[29] Por. G. Graaf, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Bd. 1, ST 118, Roma 1944, 366; S. Strelcyn, *Catalogue of Ethiopian Manuscripts in the John Rylands University Library of Manchester*, Manchester 1974, 31.

[30] Por. CPG 6142, BHG 547m; zob. V. Tpkova-Zaimova, *Logos en l'honneur de S.Démétrius par Pseudo-Théodote, évêque d'Ancyre*, „Byzantina" 13 (1985) 709-717.

[31] Por. CPG 6133, Mansi XIII 309-312; J.M. Featherstone, *Nicephori patriarchae Constantinopolitani Refutatio et euersio difinitionis synodalis 815 anni* 93, CCG 33, Turnhout 1997, 174-175.

[32] Por. CPG 6079, BHG 1782.

(czy może Teodoty?) z Ancyry, w czasach Dioklecjana, jednak dokument ten nie ma nic wspólnego z osobą naszego biskupa[33].

Jeśli chodzi o stanowisko dogmatyczne Teodota, to kształtowało się ono w polemice z Nestoriuszem i poglądami jego zwolenników. Biskup Ancyry konsekwentnie wyznaje wiarę w dwie natury w jednej osobie Chrystusa, nie docieka jednak tajemnicy sposobu, w jaki dokonuje się to zjednoczenie. Oddaje także cześć Maryi, podkreślając przede wszystkim nieprzemijalność Jej dziewictwa oraz boskie macierzyństwo.

Również teologia tłumaczonej niżej *Homilii efeskiej* utrzymana jest całkowicie w duchu obrony ortodoksji. Pojawiają się stwierdzenia polemiczne przeciwko Nestoriuszowi, który jednak nie zostaje wymieniony z imienia. Teodot, bardziej niż Cyryl, podkreśla jedność ekonomii zbawienia, której centralnym punktem jest dla Wcielenie. Homilię rozpoczyna pochwała prawowierności ojców zgromadzonych na soborze, a ich trud związany z wyjaśnieniem pojawiających się kwestii teologicznych przyrównany jest do walki czy bitwy, którą trzeba stoczyć w obronie wiary. Walce tej przewodzi Cyryl Aleksandryjski, którego Teodot nazywa drogocennym klejnotem. Następny akapit to pochwała Egiptu, miejsca schronienia Słowa Wcielonego. Teraz ten sam Egipt – w osobie swego patriarchy – jest ostoją wiary w jedność bosko-ludzkiej natury Chrystusa. Rozdział czwarty zawiera wykład wiary przeciwko Nestoriuszowi w oparciu o egzegezę Mt 16, 13nn. Pytanie: „Za kogo ludzie uważają Syna Człowieczego", dla Teodota jest pytaniem o naturę Zbawiciela. Samo człowieczeństwo stawiałoby Go na równi z prorokami, jednak odpowiedź Piotra wyraża wiarę w Bóstwo Chrystusa, który ją potwierdza nazywając Apostoła błogosławionym. Jest to także wiara Kościoła, wiara w jedność „Syna Bożego, bez rozdzielenia i bez rozłączania jedności tego, co zostało połączone i nie może być oddzielane. Gdyż tego, co połączyła łaska niech umysł nie rozdziela". Odrzucanie tej wiary jest naśladowaniem węża, który pozazdrościł człowiekowi chwały, jaką obdarzył go Stwórca – stworzenia na obraz Syna Jednorodzonego.

Prezentowane tłumaczenie powstało w ramach translatorium z klasycznego języka etiopskiego (*gy'yz*) w Zakładzie Języków i Kultur Afryki Instytutu Orientalistycznego UW w roku akademickim 1999/2000, pod kierunkiem nie żyjącego już, nieodżałowanego dra Aleksandra Ferenca, któremu pragnę dedykować tę publikację. Podstawą pracy tłumaczy był tekst Dillmanna. W ostatnim czasie, dzięki uprzejmości Pana dra Witolda Witakowskiego, który z Uppsali przysłał mi kserokopię niedostępnego w Polsce IV tomu *Qērellosa*, mogłem istotnie poprawić tekst w oparciu o jego najnowsze wydanie. Ze względu na

[33] Wyd. M. Pio Franchi, *I martyri di S. Theodoto e di S. Ariadne*, ST 6, Roma 1901; zob. H. Delehaye, *La passion de S. Théodote d'Ancyre*, AnBol 22 (1903) 320-328; przekład fragmentu tekstu (modlitwa przed męczeństwem) w: L. Małunowiczówna (red.), *Antologia modlitwy wczesnochrześcijańskiej*, Lublin 1993, 286.

brak punktu odniesienia, jakim mógłby być grecki tekst homilii, niniejszy przekład w swej stylistyce zachowuje w całości charakter języka etiopskiego, który być może daleki jest zarówno od piękna greckiego pierwowzoru, jak i gładkości mowy polskiej. Numeracja akapitów według edycji Weischera.

WYDANIA TEKSTU

A. Dillmann, *Chrestomathia aetiopica*, Lipsiae 1866, 103-106; poprawione edycje tego tekstu: E. Littmann, Berlin 1950; Darmstadt 1968.

B.M. Weischer, *Qērellos* IV 1: *Homilien und Briefe zum Konzil von Ephesos* (Äetiopistische Forschungen 4), Wiesbaden 1979, 122-133.

PRZEKŁADY NOWOŻYTNE

Niemieckie:

S. Euringer, *Übersetzung der Homilien des Cyrillus von Alexandrien, des Severus von Synnada und des Theodotus von Ancyra in Dillmann „Chrestomathia Aethiopica"*, „Orientalia" 12 (1943) 131-134.

B.M. Weischer, *Qērellos* IV 1, ss. 123-124.

PRZEKŁAD*

[HOMILIA TEODOTA, BISKUPA ANCYRY W GALACJI, W TEN SAM DZIEŃ][34].

1. Pogodnym i radosnym widzę to zgromadzenie, i umocnionym przez walkę za wiarę. Albowiem dobrze walczyliście i na obliczach waszych ukazała się radość walki: tak jak dusza spogląda przez oko i objawia na obliczu, jaka ona jest[35]. Radujcie się, dobre dzieci, w zgromadzeniu dobrych i świętych

* Przekładu dokonano z tekstu etiopskiego: A. Dillmann, *Chrestomathia aetiopica*, Lipsiae 1866, 103-106, poprawionego wg najnowszego krytycznego wydania: B.M. Weischer, *Qērellos* IV 1, Wiesbaden 1979, s. 122-133.

[34] Tytuł ten świadczy o liturgicznym charakterze tekstu. Rodzi się jednak wątpliwość, o jaki dzień chodzi. Tekst pierwszej homilii efeskiej otrzymała tytuł „homilia ... w dzień św. Jana Ewangelisty". Jednak, jak zauważa Lo Castro, Teodot nie mógł być w Efezie w dniu dedykowanym Ewangeliście (27 grudnia). Dlatego też, być może, należy czytać „w kościele św. Jana", co również stosowałoby się do naszego tekstu.

[35] Jak oczy są „zwierciadłem duszy", tak samo radość zgromadzenia synodalnego jest świadectwem jego dobrego dzieła.

ojców[36]! Radujcie się, czyste[37] dzieci wiary! Cieszcie się wy, którzy patrzycie na Chrystusa, który jest godzien chwały. Waszą koroną jest to oto zgromadzenie Ojców, a wśród nich – drogocenny klejnot, który przybył z Egiptu[38], w wielkiej chwale łaski Pana.

2. Nie dla takiego daru [przeznaczony] był dawniej Egipt. Dziś otwarły się niebiosa, bowiem nie tak świeciło światło słońca na niebie, jak jaśniał Egipt. Najpierw, wówczas, gdy było w nim Dziecię Jezus, które uciekało z naszego powodu i tu znalazło schronienie (por. Mt 2,13-15). Gdy bowiem ci, którzy nie rozpoznali Jego Wcielenia, spowodowali Jego ucieczkę, wówczas Egipt przyjął Dziecię, które uciekało ze względu na nas. Wtedy też okrył się chwałą przez to Dziecko, które jest Stwórcą całego świata i które dla nas stało się dzieckiem. Niedowiarku[39], nie patrz na to, że uciekał, lecz zobacz, że ucieczka Dziecka spowodowała ucieczkę diabła. Nie dlatego jednak uciekał, że się go obawiał, lecz aby dać świadectwo swego Wcielenia. Stał się bowiem człowiekiem z twojego powodu, aby przez Mękę swoją poświadczyć to, co zapowiedział[40]. Nie lekceważ zatem tej Męki, gdyż przez nią zaświadczył o swoim Wcieleniu. Wówczas jednak drogocennym stał się Egipt, gdy przebywało w nim Dziecię w ciele – Jezus. On to stał się Dzieckiem podobnym do ciebie, abyś i ty stał się dzieckiem [Bożym] przez pokorę. Także i dziś przebywa w nim[41] ten, który na podobieństwo Zbawiciela jaśnieje i oświeca dusze sprawiedliwością, gdy naucza wiary. Zaiste, cieszcie się teraz i radujcie, Ojcowie czyści, którzy tego słuchacie.

3. Ja zaś pokażę wam jeszcze inną radość. Jakaż to radość? Uderzały potężne fale niewiary, lecz nie przemogły. Wielokrotnie o zaparcie waszej wiary toczył się wielki bój, nikt jednak nie zginął. Strzały miotano, nikt jednak nie został zraniony. Wróg zbierał się w sobie, został jednak pokonany i uciekł dziwiąc się potędze Kościoła i jego wiary. Ja zaś podziwiam i milknę w zachwycie wobec mądrości Budowniczego – Chrystusa, który jest skałą, na której zbudowany został Kościół.

4. Chcecie poznać skałę, na której jesteście zbudowani? Nasz Zbawiciel w rozmowie ze swoimi uczniami powiedział: „Za kogo ludzie uważają mnie – Syna człowieczego? (Mt 16, 13)[42]. Nie powiedziałem tego z powodu mojej

[36] To znaczy Ojców soborowych, czyli biskupów zgromadzonych w Efezie.

[37] Także nieskalane, bez skazy, bez zmazy, w znaczeniu czystości wiary, ortodoksji.

[38] Chodzi oczywiście o Cyryla Aleksandryjskiego, głównego polemistę Nestoriusza.

[39] Oczywiście epitet skierowany pod adresem Nestoriusza. W. Leslau (*Concise Dictionary of Geez*, Wiesbaden 1989, 170) tłumaczy etiopskie ʿələw przez crooked, perverse, evil, rebellious, apostate, heretic, copy.

[40] Męka Chrystusa jest świadectwem udziału w naturze ludzkiej, co już w pierwszych wiekach kwestionowali dokeci. Problem powrócił z pełną mocą w związku ze sprawą Nestoriusza.

[41] Tzn. w Egipcie.

[42] Por. *Expositio* 15, PG 77, 1333-1335.

ukrytej natury, lecz ze względu na to, co zostało objawione: za kogo ludzie uważają mnie – Syna Człowieczego"? Czyż nie znałeś, o Panie, serc ludzkich? Ty, który zamieszkujesz w naszym umyśle, czy nie znasz serca naszego? Cóż nie jest Ci znane z tego, co Ty oznajmiłeś, a co ma nadejść, zanim jeszcze miało się stać? „Za kogo ludzie uważają mnie, Syna Człowieczego, który to objawiłem? Powiedz: za kogo uważają mnie ludzie"? Są tacy którzy uważają Cię za Eliasza [i tacy, którzy uważają Cię za Izajasza][43] i tacy, którzy uważają Cię za Jeremiasza, i tacy, którzy uważają Cię za jednego z czcigodnych proroków Bożych (por. Mt 16, 14). „A wy, którzy jesteście skałą Kościoła"? Gdzie jest ten, który powiedział o Chrystusie, że był On [tylko] szlachetnym człowiekiem, a nie uwierzył, że jest Bogiem wcielonym? Jeśli był On ze swej natury [tylko] znamienitym człowiekiem, wystarczyłaby mu chwała proroków. Skoro zaś nie wystarczyła, to ma On naturę Boga, który się wcielił. „Za kogo ludzie uważają Syna Człowieczego?". Są tacy, którzy uważają Cię za Eliasza i tacy, którzy uważają Cię za Izajasza, są i tacy, którzy uważają Cię za Jeremiasza i którzy uważają Cię za jednego z proroków. „A wy za kogo mnie uważacie?" (Mt 16, 15) – tego, który jest widzialny, a nie tego, który jest w ukryciu. I odpowiedział Piotr, ten który stał się fundamentem i skałą Kościoła. A co odpowiedział? „Ty jesteś Chrystus, Syn Boga żywego" (Mt 16, 16). Tego, który jest widzialny nazwał Synem Boga żywego. On zaś go nie skarcił, lecz wywyższył bardzo ponad jego naturę i ogłosił błogosławionym: „Zaprawdę, zaprawdę – powiedział do niego – błogosławiony jesteś Szymonie, synu Jony, gdyż tego nie objawiło ci ciało, lecz Ojciec mój, Ten, który jest w niebie" (Mt 16, 17).

O niedowiarku! przyjmij błogosławieństwo, a nie sąd! „Błogosławiony jesteś synu Jony, ponieważ ciało i krew nie objawiły ci tego", gdyż to Ja sam jestem Tym, który objawił Boga – Słowem wypowiedzianym w tajemnicy Wcielenia. Prawdę powiedziałeś nazywając Panem Tego, który przyjął postać sługi (por. Flp 2, 7). Weź przeto nagrodę od Pana! I od tej chwili daję ci władzę, która przewyższa wszelką chwałę. Powiedziałem bowiem do ciebie: „Ty jesteś Piotr, skała i na tej skale zbuduję Kościół" (Mt 16, 18).

5. Ta skała jest naszym fundamentem i dlatego żadne niepokoje nie naruszyły podstaw naszej budowli, na której my wszyscy się opieramy. Na tej skale wiary jesteśmy zbudowani (por. Ef 2, 20) i w Chrystusie Jezusie stanowimy jedno w wierze (por. J 17, 22). Wierzymy bowiem w jednego Syna Bożego, bez rozdzielania i bez rozłączania jedności tego, co zostało połączone i nie może być oddzielane. Gdyż tego, co połączyła łaska niech umysł nie rozdziela. Człowiecze, dlaczego odrzucasz Wcielenie? Bóg sam połączył się z człowiekiem. Dlaczego jesteś zazdrosny o rodzaj ludzki, dlaczego naśladujesz węża? On to przecież był zazdrosny o dzieło Boże, które zostało uczynione z prochu ziemi[44].

[43] Dodatek tylko w rękopisie *B*.

[44] To znaczy człowiek, por. Rdz 2, 7.

A ty dzisiaj zazdrościsz, że ten który został ustanowiony na Jego podobieństwo, wraz z Nim zasiada na tronie. Nie dziw się zatem i jeśli naprawdę chcesz zazdrościć, powinieneś być zazdrosny o tego, który raz został uczyniony na obraz Boga.

6. Tymi słowami zbudowani bądźmy na tej wielkiej skale. Wychwalajmy Tego, który jest Panem wszystkiego[45]. Umacniajcie myśli głów waszych. Walczcie, ukochani, o sprawiedliwość, ponieważ bez walki nie można być ukoronowanym. Dlatego odbierzemy nagrodę szczęścia za cierpienie i niech nam wszystkim przez łaskę Jezusa Chrystusa będzie udzielone to, co w świętym Kościele Jezusa Chrystusa zostało zbudowane na fundamencie Apostołów i proroków.

Przekład zbiorowy z języka etiopskiego:
Aleksander Ferenc
Monika Kulesza, Michał Szymański,
Paulina Niewęgłowska, Rafał Zarzeczny SJ.

Wstępem i komentarzem opatrzył
Rafał Zarzeczny SJ – Toruń, UMK

[45] Dosł. „we wszystkim".